

Mercè Durfort, amiga i acadèmica de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona

Des del 1967 fins al 2022 vaig coincidir amb la doctora Mercè Durfort en molts àmbits de les meves activitats en el món de la biologia. El primer contacte va ser quan ella era una jove professora i em feia pràctiques d'histologia a segon de carrera el curs 1967-1968, en una aula ubicada al tercer pis de l'edifici històric de la Universitat de Barcelona (UB). Els anys següents hi vaig tenir una relació escassa, primer perquè estava molt concentrat en la meua tesi doctoral, en la qual no hi havia res de morfologia per consultar-li, i després perquè, durant set anys, vaig estar deslligat de la UB. Tanmateix, a partir del 1982 vàrem coincidir com a professors a la Facultat de Biologia d'aquesta Universitat, on solíem aparèixer com uns dels clients més matiners al bar de la Facultat, ja ubicada a Pedralbes. Mentre esmorzàvem parlàvem de problemes de la Facultat o de terminologia microbiològica, ja que ella estava força implicada en temes de lexicografia (Jofre, 2023). També França i tot el relacionat amb aquest país veí era motiu de conversa d'una manera freqüent; li agradava parlar-ne (en part se sentia francesa, atès que va néixer a França). El contacte va ser més intens durant els anys 1983-1986, en què vàrem coincidir com a vicedegans en l'equip del degà d'aleshores, el doctor Josep Planas. Aquells anys foren molt intensos, una època de canvis a la UB, i, encara que no sempre estàvem d'acord amb el que calia fer i en la manera de solucionar els problemes, vàrem establir una bona amistat, que es va prolongar fins al final de la seva vida. Poc després de deixar el deganat, vaig exercir durant quatre anys com a vicerector de Recerca i Política Científica de la UB en el primer mandat del rector Josep Maria Bricall; per aquest motiu, en les nostres converses solia aprofitar per demanar-me quelcom, però això sí, a diferència de molts altres membres de la comunitat universitària, el que sol·licitava mai no era directament per a ella. Més tard, també vàrem coincidir com a membres a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (RACAB) i a l'Institut d'Estudis Catalans.

En totes les activitats en les quals vaig coincidir amb la doctora Durfort sempre es va mostrar participativa, responsable, generosa i sensible —amb molta intel·ligència emocional, que es diu ara. Però, també, tossuda i exigent en la defensa d'allò que ella creia que era correcte fer o que calia fer. S'implicava tant en tot que m'atreveixo a dir que era una institució dins de cada una de les moltes institucions on es movia.

La doctora Durfort va ingressar com a acadèmica numerària de la RACAB l'any 1993: fou així la primera dona acadèmica després de 229 anys de la seva fundació. També era acadèmica corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya i de la Reial Acadèmia de Doctors d'Espanya (actualment, Reial Acadèmia Europea de Doctors).

És en relació amb l'activitat de la Mercè a la RACAB que m'estendré una mica. Com he dit, va ser-ne la primera acadèmica i, des del 1993, va participar molt activament en totes les activitats de la institució, tant en l'assistència als actes, com en feines de gestió i representació. Excepte la presidència, per a la qual no va voler mai postular-se, va acceptar tots els càrrecs que se li va demanar que exercís. Entre d'altres, ocupà els càrrecs de directora de la Secció 5a (Biologia) (2002-2006), comptadora (2006-2011), vicepresidenta (2011-2016) i acadèmica bibliotecària (2018-2022). En tots aquests períodes, ocupà diferents càrrecs que comportaven esdevenir ser membre de la Junta Directiva, que és l'òrgan de govern de la RACAB. La seva assistència a totes les reunions fou exemplar i sempre va exercir amb escreix les seves responsabilitats i aportava una especial sensibilitat en la resolució dels temes que se li encomanaven. A més, assumia feines de les quals no era responsable directa, com atendre visites de gent del barri per les Festes del Roser o tractar amb les floristes per la participació de la RACAB en la decoració floral d'edificis emblemàtics de la Rambla, entre d'altres. De vegades s'enfadava. Recordo un any que es va disgustar molt amb les floristes perquè en algunes ornamentacions, entre les quals, la de la RACAB, hi varen col·locar calaveres. Solia endolcir les reunions amb aportacions de llaminadures i xocolatines que feia pel seu compte, i sempre estava amatent a proveir de flors els espais que acollien actes destacats. També es va mostrar sempre molt atenta amb el personal de la RACAB. Encara fa pocs dies, una secretària em comentava que «se la troba molt a faltar».

A més de la seva participació en el funcionament de la RACAB, impartia conferències de divulgació tant a la Universitat de l'Experiència - UB com als Sopars amb Estrelles organitzats que se celebren als estius a l'Observatori Fabra. També ens ha deixat dues memòries, una corresponent a la sessió del seu ingrés l'any 1993, i l'altra, a la inauguració del curs 2000-2001.

En les dues memòries, a més del contingut que comentaré molt per sobre, hi apareixen trets comuns. En primer lloc, es pot apreciar que estan molt meditades i elaborades amb una gran cura; en segon lloc, contenen moltes citacions d'autors

catalans i espanyols, molt especialment de Ramón y Cajal, per qui sentia una admiració especial i, en tercer lloc, presenten unes fotografies excel·lents i originals. Finalment, val a dir que no s'estava de dir el que pensava sobre la política universitària i la política científica, així com de fer algunes crítiques a la comunitat científica (per exemple, l'excessiu delit per publicar i les modes científiques).

A la primera memòria a què em referiré (Durfort, 1991), que correspon al seu discurs d'ingrés, tracta dels problemes lligats a la interpretació d'imatges i dels artefactes deguts a la metodologia. Repassa les diferents fases de l'obtenció d'imatges microscòpiques —presa de mostra, tall, fixació, tinció, muntatge (medi i suport)—, en què es poden generar artefactes, que exemplifica amb investigacions pròpies i imatges originals, i en discuteix les possibles causes. Trobem un exemple del tipus d'informació que proporciona en la memòria, on es mostren unes estructures morfològiques denominades *discocilis*, cilis en forma de raqueta, cilis espiralats, de la mucosa dels gonoductes de la cloïssa *Tapes semidecussatus*, que poden ser motivades tant per una patologia com per una fixació incorrecta.

A la segona memòria (Durfort, 2000), pronunciada a la sessió inaugural del curs 2000-2001, que se celebrà el 19 d'octubre de 2000, parla d'imatges microscòpiques del món biològic d'una gran bellesa i que semblen obres d'art. D'aquesta memòria, se'n varen fer cinc edicions, un fet excepcional en aquest tipus de publicacions. Aquesta memòria té una organització atípica, ja que a més del que anuncia al títol introdueix un preàmbul i un recull, fora del text, de fotografies de talls histològics molt maques, que intitula «Quadres per una exposició». En el preàmbul, assenyalava que no se'n pot estar de fer-lo, fa un recorregut per edificis de Barcelona i d'algun altre indret de Catalunya, la majoria pertanyents al Modernisme, on apareixen animals i plantes que evoquen la natura. A la memòria pròpiament dita fa un recorregut que inclou observacions seves, així com d'altres autors, com Santiago Ramón y Cajal i Pío del Río Hortega, on compara observacions histològiques amb obra artística. A mi m'agrada especialment la fotografia d'un tall transversal d'una punxa de garota del gènere *Echinoidea* observada amb un microscopi electrònic de rastreig a pocs augments, que sembla talment una obra de ganxet de les que tots nosaltres de ben segur hem vist a casa nostra.

Al llarg de la memòria també fa esment d'alguns autors no científics, com Goethe o Nietzsche, fet que ens dona una idea de l'extensió dels seus interessos intel·lectuals. Molt ben documentat i entranyable, com sempre eren les seves intervencions, va ser el seu darrer treball de torn a l'Acadèmia, que versà sobre científiques catalanes destacades, de què malauradament no va quedar memòria escrita.

Afegeixo a manera d'addenda el text que el doctor Josep A. Bombí Latorre, actual president de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, i catedràtic emèrit d'anatomia patològica de la UB, i que fou responsable de la Unitat de Microscòpia

Electrònica a l'Hospital Clínic de Barcelona, m'ha fet arribar sobre el seu record de la doctora Durfort. Diu així:

El record de la doctora Mercè Durfort perdurà en nosaltres pel seu afany de servei al coneixement científic i la seva difusió i per la seva inacabable capacitat de treball, que es tradueix en una gran tasca òbviament científica i docent, però també d'història de la ciència o de defensa de la llengua catalana i, fins i tot, de recollida d'instruments científics obsolets per fer-ne conservació patrimonial. Era una persona entranyable que sempre estava disposada a col·laborar. Tot ho feia amb intel·ligència, dedicació i passió, com queda ben palès en les diverses institucions a les quals va pertànyer, com la Reial Acadèmia de Medicina.

Tanmateix, jo crec que una de les característiques que la distingeixen és el record que mantenen tots els alumnes que va tenir, especialment, per la seva dedicació i la seva personalitat. Com diu el doctor Juli Peretó, catedràtic de bioquímica i biologia molecular a la Universitat de València, a l'obituari que publicà a la revista *Mètode*, «era una d'aquelles mestres que deixava una empremta perenne en la manera de veure el món biològic, una espècie docent amenaçada d'extinció en les nostres universitats actuals».

Aquestes paraules dels doctors Bombí i Peretó complementen i amplien la meua visió de la Mercè, qui sempre serà un referent per a la RACAB, i per a mi d'una manera especial.

REFERÈNCIES CITADES

- DURFORT, M. (1991). «Reflexions sobre l'observació i la interpretació de les imatges microscòpiques en biologia cel·lular». *Memòries de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona*. Tercera època, núm. 915, vol. III, núm. 8.
- (2000). «Aspectes estètics de la histologia (un elogi a la histologia)». *Memòries de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona*. Tercera època, núm. 968, vol. lix, núm. 3.
- JOFRE, J. (2023). «Mercè Durfort, la passió per la ciència i la llengua». *Terminalia*, núm. 28, p. 89-90. DOI 10.2436/20.2503.01.198. ISSN 2013-6692 (ed. impresa); 2013-6706 (ed. electrònica) <<https://terminalia.iec.ca>>.

JOAN JOFRE
Catedràtic de microbiologia de la Facultat de Biologia,
Universitat de Barcelona (1982-2017). Institut d'Estudis Catalans.
President de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (2017-2021)